

Eusebi COROMINA i Josep M. MESTRES (cur.)

Aspectes de terminologia, neologia i traducció

Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2010, p. 133-151

DOI: 10.2436/15.2503.02.15

Mecanismes d'actualització del lèxic: com poden influir en la implantació de la terminologia en català?

M. AMOR MONTANÉ

Grup IULATERM, Institut Universitari de Lingüística Aplicada
Universitat Pompeu Fabra

Resum

Aquest treball estudia la implantació de la terminologia en l'àmbit de la informàtica i les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC), en escenaris de comunicació especialitzada. El TERMCAT emprava diversos mecanismes d'actualització de la terminologia per a denominar els nous conceptes que apareixen en el món real. Entre la llarga llista de termes normalitzats en l'àmbit de la informàtica i les TIC, s'hi troben tant termes creats a partir dels recursos propis de formació de paraules de la llengua catalana com termes que recorren als mecanismes de manlleu. S'han seleccionat deu termes normalitzats que han estat formats amb recursos propis de la llengua catalana i se n'ha estudiat la implantació pel que fa a dos aspectes: d'una banda, el càlcul del grau d'implantació a partir de la concurrència amb altres formes alternatives i, de l'altra, la comparació del grau d'implantació d'aquests deu termes amb el d'altres termes normalitzats creats a partir de mecanismes de manlleu. Aquesta anàlisi doble hauria de permetre comprovar si el fet que les noves propostes estiguin formades a partir dels recursos propis és un factor que pot influenciar la implantació de la terminologia en català.

PARAULES CLAU: actualització del lèxic, implantació terminològica, informàtica, manlleus, normalització terminològica, tecnologies de la informació i la comunicació, terminologia.

Abstract: *Mechanisms for updating vocabulary: how can they impact the implantation of Catalan terminology?*

This work addresses implantation of terminology in the sphere of IT in specialised communication scenarios. The TERMCAT uses different mechanisms for updating ter-

minology to name the concepts that appear in the real world. The long list of normalised terms in the sphere of IT includes so many terms created from Catalan language's own resources for word-forming and terms that resort to loan mechanisms. Ten normalised terms formed with Catalan language's own resources were selected and their implantation studied with regard to: on the one hand, the calculation of the degree of implantation from concurrence with other alternative forms and, on the other, comparison of the degree of implantation of these ten terms with other normalised terms created from loan mechanisms. This twofold analysis must render it possible to check if the fact that the new proposals have been generated from Catalan language's own resources is a factor that may impact the implantation of Catalan terminology.

KEY WORDS: update of vocabulary, terminology implantation, loans, terminology normalisation, IT, terminology.

1. INTRODUCCIÓ¹

La normalització terminològica en llengua catalana va començar el 1985 amb la creació del centre de terminologia TERMCAT, en el marc de la política lingüística impulsada a Catalunya. El Consell Supervisor, l'òrgan específic del centre que s'encarrega de la tasca normalitzadora, va començar a funcionar el 1986 i des de llavors ha aprovat més de sis mil termes.

Més de vint anys després de l'inici de la seva tasca i amb un gruix important de terminologia difosa, creiem que és el moment de dur a terme estudis sobre la implantació dels termes normalitzats pel Consell Supervisor del TERMCAT en diferents àrees d'especialitat. Ja n'existeixen alguns (Vila *et al.*, 2007), i en aquest treball ens proposem d'estudiar la implantació d'aquests termes en l'àmbit de la informàtica i les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC).

En el marc del francès del Quebec, tant l'inici de la normalització terminològica com els primers estudis sobre la seva implantació, són molt anteriors a la feina realitzada a Catalunya, i per aquest motiu són un referent en ambdós sentits. En aquesta línia, existeixen algunes metodologies d'anàlisi (Martin, 1998; Auger, 1999; Quirion, 2003) que hem pres com a base del nostre treball, i també la premissa sobre l'existència d'un conjunt de variables que influeixen la implantació terminològica, tant positivament com negativament (Quirion, 2003, p. 176). Diversos experiments que hem dut a terme en l'àmbit de la informàtica i les TIC han demostrat que la terminologia catalana normalitzada no s'implanta en l'ús de la llengua de manera homògena, la qual cosa també ens condueix a corroborar aquesta premissa.

En el context de la llengua catalana, creiem que els criteris que té en compte el TERMCAT per a normalitzar la terminologia, així com altres consideracions

1. Aquest treball ha estat realitzat en el marc del projecte de recerca APLE, finançat pel Ministeri d'Educació i Ciència (FFI2009-12188-C05-01 [subprograma FILO]).

lingüístiques, terminològiques i sociolingüístiques, podrien ser aquestes variables d'implantació de les quals parla Quirion, i que nosaltres anomenem genèricament *factores d'implantació*.

L'objectiu final de la tesi doctoral que estem redactant sota la direcció de M. Teresa Cabré és identificar un conjunt de factors que poden influenciar la implantació de la terminologia catalana normalitzada. En aquest estudi ens centrarem a analitzar-ne alguns, relacionats bàsicament amb l'estructura formal de les unitats de l'àmbit de la informàtica i les TIC.

2. HIPÒTESIS

Presentem a continuació les dues hipòtesis sobre les quals es fonamenta el nostre estudi, juntament amb el raonament que ens duu a formular-les.

a) Primera hipòtesi. D'acord amb el que estableixen els criteris de normalització del TERMCAT (2006b), els criteris de tria de neònims en situacions de normalització lingüística de Rondeau (1984) i les observacions i recomanacions d'Auger (1999), s'implantarien més i millor en l'ús lingüístic els termes breus, perquè resulten més fàcils d'utilitzar, encara que siguin menys descriptius i, per tant, semànticament menys transparents que les formes més llargues, sovint associades a termes sintagmàtics. Així, és probable que els termes monolèxics presentin graus d'implantació majors que els polilèxics.

b) Segona hipòtesi. D'acord amb el que hem pogut observar en estudis previs d'anàlisi de la implantació de les unitats terminològiques en llengua catalana (Montané, 2007; Vila *et al.*, 2007), s'implantarien més i millor en l'ús lingüístic els termes formats per mecanismes de manlleu, ja que sembla que els usuaris els perceben com a més naturals pel fet que acostumen a ser la primera opció denominativa utilitzada. Els termes formats a partir de mecanismes d'actualització del lèxic propis de la llengua catalana no presentarien, per tant, una implantació tan àmplia.

Per avaluar la primera hipòtesi, recorrem als criteris per a prioritzar una denominació en relació amb la seva estructura que trobem en tres obres emmarcades en la normalització terminològica. Per a la segona hipòtesi, recollim algunes tendències observades en estudis d'implantació previs.

Amb referència a la primera hipòtesi, comentem en primer lloc els criteris que aplica el TERMCAT. Quan es decideix elevar un cas a la consideració del Consell Supervisor, s'elabora un dossier en què es raona la necessitat de normalització i en què s'exposen i es prenen en consideració els diversos aspectes que cal tenir en compte a l'hora de formular una proposta terminològica, amb l'objectiu de seleccionar «quina és l'alternativa denominativa més aconsellable des del punt de vista lingüístic i, alhora, més viable des del punt de vista de l'ús» (TERMCAT,

2006b, p. 56). D'acord amb els objectius que perseguim en aquest estudi, presentem a continuació alguns dels aspectes que, segons el TERMCAT, s'han de considerar necessàriament en les argumentacions exposades en els dossiers de normalització:

— Des del punt de vista semàntic, els termes han de ser transparents i precisos (TERMCAT, 2006b, p. 63): «Un dels criteris que té un pes més general en la cerca de denominacions catalanes és el de la transparència semàntica: els termes han de resultar, sempre que sigui possible, deduïbles. [...] Les designacions dels conceptes intenten acostar-se a una ideal precisió semàntica que facilita a l'usuari de la terminologia la identificació exacta dels termes».

Tanmateix, cal tenir en compte que la cerca excessiva de transparència i precisió a vegades pot conduir a la creació de formes descriptives que resulten massa llargues i, per tant, poc viables des del punt de vista de l'ús, la qual cosa és un altre dels aspectes que destaquem entre els criteris de normalització del TERMCAT:

— Des del punt de vista estructural, els termes han de ser breus (TERMCAT, 2006b, p. 74): «Es pot relacionar amb aquest aspecte [eufonia] també la voluntat de brevetat!, perquè és una tendència acusada la preferència per les formes sintètiques».

En la mateixa línia, Rondeau (1984) també exposa un conjunt de criteris per a la creació neònima. En recuperem dos, que són els equivalents dels dos que acabem de presentar:

— Brevetat i simplicitat (Rondeau, 1984, p. 134): «On a observé que les termes de forme syntagmatique font partie du "style" des Lsp. Mais il faut se souvenir que plus un néonyme sera simple, plus il aura de chances d'être accepté et de survivre».

— Motivació (Rondeau, 1984, p. 135): «Voilà une qualité désirable, mais qu'il faut éviter de rechercher à tout prix».

Cal esmentar, en aquest cas, que el mateix autor constata que l'aplicació dels criteris no garanteix necessàriament una acceptació general —és a dir, l'ús— dels neònims.

Finalment, recollim les recomanacions que fa Auger (1999) com a conclusió del seu treball en el marc de la normalització de la terminologia d'espècies marines. Com en els casos anteriors, només exposem la que resulta rellevant per al nostre estudi:

— Simplicitat. Auger (1999, p. 118) observa que «les noms simples officiels s'implantent plus facilement et mieux que les noms complexes officiels, ce qui démontre un nette tendance à la simplification lexicale». La recomanació lligada a aquesta constatació és la següent (p. 121): «Privilegier les noms simples aux noms complexes».

En resum, veiem que les tres obres consultades (i en podríem citar altres amb arguments similars, com ara Quirion, 2004) recullen l'aspecte de la simplicitat o la

brevetat de les denominacions com a element important per a assegurar-ne la implantació en l'ús. Pel que fa al criteri de la motivació i la transparència semàntiques, el trobem en els dos primers casos, en què es presenta com un aspecte a tenir en compte, però dependent de la facilitat d'implantació dels termes entre els usuaris, cosa que, com apunta explícitament el TERMCAT, sol estar condicionada per la brevetat de la denominació.

Els criteris estructurals i semàntics que acabem de presentar tenen a veure amb la formació dels termes, però hi ha un altre aspecte, previ fins i tot, que cal tenir en compte: el mecanisme per mitjà del qual s'han format. La segona hipòtesi d'aquest estudi planteja una preferència entre els usuaris pels termes creats a partir de mecanismes de manlleu, per davant d'altres termes formats amb mecanismes propis de la llengua catalana.

Existeix un ampli repertori de recursos que serveixen per a l'actualització del lèxic català (vegeu 4.3.a); no obstant això, sembla que no tots són igualment productius i tampoc no sembla que tinguin la mateixa acceptació entre els usuaris de la llengua, almenys en l'àmbit d'especialitat que ens ocupa, on trobem termes creats a partir dels recursos propis, però sobretot termes que recorren als mecanismes de manlleu. En alguns estudis d'implantació que s'han dut a terme en l'àmbit dels esports (Vila *et al.*, 2007) i en el de la informàtica i les TIC (Montanés, 2007) ja s'ha apuntat aquesta idea. Un dels objectius d'aquest treball, lligat a la nostra segona hipòtesi, és precisament confirmar aquesta preferència pels termes manllevats.

3. CORPUS DE TREBALL

Per al nostre estudi hem constituït un corpus de textos reals procedents del web sobre informàtica i TIC en llengua catalana. Hem assegurat la pertinença dels textos a l'àmbit mitjançant la revisió manual de cadascun dels documents que han acabat conformant el corpus textual, constituït finalment per 5.230.130 paraules repartides en 565 textos, que inclouen tesis, manuals, documents oficials, instruccions d'ús, articles i treballs d'investigació, informes, documents acadèmics, etcètera.

Un cop confeccionat el corpus textual, hi hem cercat les unitats terminològiques que han de ser objecte d'anàlisi, les quals constitueixen el corpus terminològic. Hem pres com a referència la llista de termes normalitzats de l'àmbit de la informàtica i les TIC de la Neoloteca, la base de dades de terminologia normalitzada en línia del TERMCAT.² Hem buscat en el corpus textual tant el terme normalitzat com la resta de variants normalitzades que incorporen les fitxes de la Neoloteca (sinònims,

2. Informació extreta el juliol del 2008 (<http://www.TERMCAT.cat/neoloteca/>).

sinònims complementaris, sigles i abreviacions) i també la forma desestimada,³ si escau. Mitjançant diversos mecanismes d'exploració de corpus manuals i sobretot automàtics, també hem intentat de cercar en els textos les unitats terminològiques que constitueixen variants denominatives alternatives de les formes normalitzades. L'objectiu és recollir, per a cada unitat normalitzada, totes les denominacions possibles que s'utilitzen per a fer-hi referència, siguin normalitzades o no.

Aquest conjunt de denominacions que comparteixen el mateix sentit expressat pel terme normalitzat oficialment pel Consell Supervisor del TERMCAT, l'anomenem *cas normalitzat*. En la pràctica, doncs, és constituït per totes les formes normalitzades (extretes de la Neoloteca), les formes no normalitzades (que hem localitzat en el corpus textual) i les formes desestimades, en cas que n'hi hagi. A continuació representem gràficament el procés de constitució del cas normalitzat ADREÇA D'INTERÈS:⁴

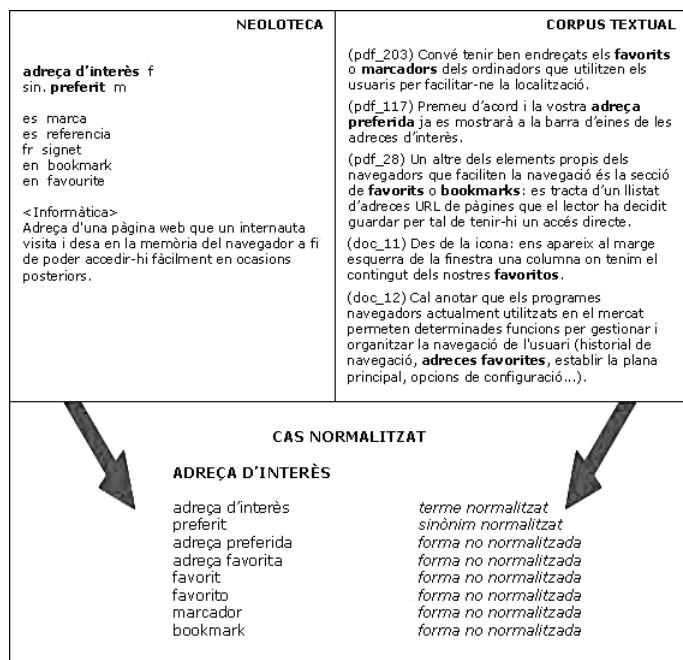

FIGURA 1. Exemple de constitució del cas normalitzat ADREÇA D'INTERÈS

3. Una *forma desestimada* és una denominació que ha estat considerada en el procés de normalització, però que el Consell Supervisor del TERMCAT ha acabat descartant explícitament com a forma vàlida per a fer referència a un sentit.

4. Prenem el terme normalitzat que considera principal el Consell Supervisor del TERMCAT com a forma de referència per a identificar cada cas normalitzat. Per aquest motiu, la diferenciem tipogràficament amb lletra versaleta.

4. METODOLOGIA

D'acord amb les hipòtesis plantejades en aquest estudi, hem utilitzat una metodologia d'anàlisi i classificació de les unitats terminològiques basada en dos aspectes que correlacionem: un càlcul de la implantació i una anàlisi lingüística des del punt de vista de l'estructura i la formació de les unitats.⁵ Resumim a continuació com es desenvolupen aquests dos plans.

4.1. Càlcul de la implantació

a) *Obtenció de la freqüència absoluta en el corpus textual*

Hem calculat la freqüència absoluta de totes les unitats, tant de les normalitzades com de les no normalitzades. Per a fer-ho, hem utilitzat l'eina ESTEN,⁶ que ens permet de realitzar de manera automàtica un recompte de totes les ocurrències de cada unitat en el corpus i consultar-ne els contextos d'aparició. En la taula 1, presentem un exemple de la freqüència absoluta dels termes que constitueixen el cas normalitzat ADREÇA D'INTERÈS:

TAULA 1. *Freqüències absolutes del cas normalitzat ADREÇA D'INTERÈS*

<i>Tipus de terme</i>	<i>Terme</i>	<i>Freqüència absoluta</i>
Terme normalitzat	<i>adreça d'interès</i>	154
Sinònim normalitzat	<i>preferit</i>	110
Forma no normalitzada	<i>adreça preferida</i>	3
Forma no normalitzada	<i>adreça favorita</i>	1
Forma no normalitzada	<i>favorit</i>	65
Forma no normalitzada	<i>favorito</i>	50
Forma no normalitzada	<i>marcador</i>	409
Forma no normalitzada	<i>bookmark</i>	24

5. Aquests dos aspectes només són una part de la metodologia més àmplia que hem establert per a l'anàlisi de la implantació de la terminologia catalana normalitzada. Consulteu Montané i Cabré (2010) per obtenir-ne una descripció més detallada.

6. ESTEN (<http://esten.iula.upf.edu>) és una eina de seguiment de la terminologia normalitzada desenvolupada pel grup de recerca IULATERM, de l'Institut Universitari de Lingüística Aplicada (IULA), en col·laboració amb el TERMCAT, que ha estat finançada per la Secretaria de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya.

b) Càlcul del coeficient d'implantació

Un cop recollida la freqüència absoluta d'aparició dels termes normalitzats i dels concurrents en el corpus, cal cercar una mesura que permeti estandarditzar els resultats, de manera que siguin comparables. Per a fer-ho, hem utilitzat el coeficient d'implantació de Quirion (2003, p. 122) i l'hem adaptat al nostre estudi. És un índex que estableix, per a cada cas, una relació entre el nombre d'ocurrències d'un terme del cas i el nombre total d'ocurrències de tots els termes del cas. Esquemàticament (figura 2), el coeficient d'implantació es calcula de la manera següent:

$$\frac{\text{nombre d'ocurrències d'un terme X del cas Y}}{\text{nombre d'ocurrències de tots els termes del cas Y}} = \text{coeficient d'implantació del terme X}$$

FIGURA 2. Càlcul del coeficient d'implantació

D'acord amb aquest índex, un terme que s'usa sistemàticament per a fer referència a un cas té un coeficient d'implantació 1, és a dir, sempre que s'hi fa referència, s'utilitza aquest terme. En l'altre extrem, un terme amb coeficient 0 implica que no s'utilitza mai per a referir-se al cas en qüestió. Vegem a continuació (figura 3 i taula 2) un exemple del càlcul d'implantació de les unitats del cas ADREÇA D'INTERÈS:

$$\frac{110 \text{ ocurrencies de } \textit{preferit} \text{ del cas ADREÇA D'INTERÈS}}{816 \text{ ocurrencies del cas ADREÇA D'INTERÈS}} = 0,14 \text{ CI de } \textit{preferit}$$

FIGURA 3. Càlcul del coeficient d'implantació del terme *preferit*

TAULA 2. Coeficients d'implantació del cas normalitzat ADREÇA D'INTERÈS

Tipus de terme	Terme	Freqüència absoluta	Coeficient d'implantació
Terme normalitzat	<i>adreça d'interès</i>	154	0,19
Sinònim normalitzat	<i>preferit</i>	110	0,14
Forma no normalitzada	<i>adreça preferida</i>	3	0
Forma no normalitzada	<i>adreça favorita</i>	1	0
Forma no normalitzada	<i>favorit</i>	65	0,08
Forma no normalitzada	<i>favorito</i>	50	0,06
Forma no normalitzada	<i>marcador</i>	409	0,5
Forma no normalitzada	<i>bookmark</i>	24	0,03

Com que el coeficient d'implantació és un valor que varia entre 0 i 1, en aquest estudi, per a establir uns barems d'implantació, hem de considerar que tenen un grau d'implantació alt els termes que se situen entre el 0,75 i l'1, i un grau baix els que tenen un coeficient entre el 0 i el 0,25. Els valors intermedis obtenen un grau d'implantació mitjà. En la figura 4, resumim gràficament aquesta classificació:

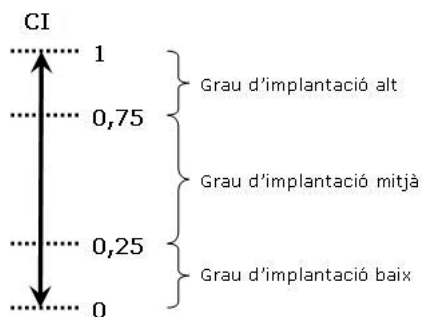

FIGURA 4. Graus d'implantació d'acord amb el coeficient d'implantació (CI)

4.3. Anàlisi lingüística

a) Estructura

En primer lloc, assenyalem de quin tipus d'unitat lèxica es tracta pel que fa a l'estructura: monolèxica o polilèxica. Fem servir aquestes dues denominacions d'acord amb Cabré i Estopà (2005, p. 69-70):⁷

Unitat monolèxica: unitat lèxica formada per una sola unitat lèxica. Les unitats monolèxiques poden ser simples o construïdes, formades per un únic lexema o per diversos lexemes. [...]

Unitat sintagmàtica o unitat polilèxica: unitat complexa d'estructura sintàctica, que en funció del grau de lexicalització, pot correspondre a una unitat lèxica o a una unitat fraseològica.

Com a exemple, presentem l'estructura de les unitats del cas ADREÇA D'INTERES (taula 3):

7. La traducció catalana és nostra.

TAULA 3. *Estructures del cas normalitzat ADREÇA D'INTERÈS*

<i>Tipus de terme</i>	<i>Terme</i>	<i>Estructura</i>
Terme normalitzat	<i>adreça d'interès</i>	polilèxica
Sinònim normalitzat	<i>preferit</i>	monolèxica
Forma no normalitzada	<i>adreça preferida</i>	polilèxica
Forma no normalitzada	<i>adreça favorita</i>	polilèxica
Forma no normalitzada	<i>favorit</i>	monolèxica
Forma no normalitzada	<i>favorito</i>	monolèxica
Forma no normalitzada	<i>marcador</i>	monolèxica
Forma no normalitzada	<i>bookmark</i>	monolèxica

b) *Mecanisme de formació*

A continuació assenyallem el mecanisme d'actualització del lèxic que s'ha utilitzat per a crear cada unitat terminològica que forma part d'un cas normalitzat. Ens basem en la classificació següent, adaptada a partir de les propostes de l'Observatori de Neologia (2004b) i del projecte TEXTERM III (2010) per als mecanismes propis i de Loubier (2003) per als mecanismes de manlleu:

- terme simple
- mecanismes de derivació
- mecanismes de composició
- mecanismes de reducció
- mecanismes funcionals
- mecanismes de sintagmació
- mecanismes de resemantització
- mecanismes de manlleu.

El terme simple no és una unitat construïda, sinó que és constituïda per un únic morfema lèxic autònom.

Els mecanismes de derivació consisteixen en l'adjunció d'un o diversos afixos a una base lèxica per a formar un terme nou. N'hi ha tres casos específics: prefixació, sufixació i parasíntesi.

Els mecanismes de composició consisteixen en la combinació de dos lexemes o més, que formen un terme nou per mitjà d'un procés morfològic. Podem distingir-hi tres casos: composició patrimonial, composició culta i composició híbrida.

Els mecanismes de reducció consisteixen en l'escurçament d'una unitat en al-

guna de les seves parts. Comprèn tres mecanismes diferents: siglació, acronímia i escurçament.

Els mecanismes funcionals inclouen dos processos de formació: el que es basa en el canvi de categoria d'un mot existent (conversió sintàctica) i el que consisteix en la fixació d'una de les formes flexives d'un lexema com un mot nou (lexicalització).

Els mecanismes de sintagmació consisteixen en la fixació d'una estructura sintàctica, que es lexicalitza. Distingim la sintagmació pròpiament dita de la sintagmació híbrida, que fa referència a la lexicalització d'una estructura algun element de la qual és un manlleu.

Els mecanismes de resemantització inclouen els processos de formació de paraules basats en la modificació del sentit d'una unitat ja existent, que dona com a resultat una nova unitat amb la mateixa forma, però amb sentit diferent. Les fonts que de manera habitual serveixen de punt de partida per a l'aplicació d'aquest mecanisme són el lèxic general i els termes que ja s'usen en àrees especialitzades. En aquest sentit, es poden produir diferents processos:

- ús d'un terme en diverses àrees temàtiques,
- banalització d'un terme o
- terminologització d'una paraula del lèxic general.

També considerem que han estat formades per resemantització les paraules construïdes a partir de noms propis que passen a noms comuns, ja que, en perdre les característiques de nom propi, se'ls modifica el significat.

Cal especificar que en els casos en què es produeix una resemantització per influència d'una llengua estrangera, considerem que les unitats resultants són calcs lingüístics, i no unitats construïdes per resemantització, com veurem més endavant.⁸

Per a establir una tipologia dels mecanismes d'actualització del lèxic que manllevin formes d'altres llengües i les incorporen a la pròpia, hem pres com a referència l'estudi de Loubier (2003) sobre el tractament dels manlleus en situacions de planificació lingüística, realitzat en el context del francès del Quebec. Loubier estableix una tipologia de manlleus exhaustiva que utilitza com a eina de classificació i d'anàlisi, amb la mirada posada en el marc de la normalització i la implantació (Loubier, 2003, p. 22):

On observe, en effet, que certaines catégories d'emprunts s'intègrent plus facilement à la langue française que d'autres. Aussi faut-il pouvoir les reconnaître avant d'être en mesure d'évaluer la capacité d'intégration des emprunts et, en définitive, leur acceptabilité.

8. Hem d'aclarir que, seguint Loubier (2003), hem classificat els calcs lingüístics entre els mecanismes de manlleu, contràriament al que estableixen les metodologies de l'Observatori de Neologia (2004b) i de TEXTERM III (2010).

Hem pres de Loubier (2003) la distinció bàsica entre manlleu morfosemàntic i manlleu semàntic, que respon a la voluntat de diferenciar entre el manlleu de forma i sentit i el manlleu de sentit exclusivament.

Els manlleus morfosemàntics són els manlleus que prenen una unitat d'una altra llengua íntegrament, és a dir, la forma i el sentit. Distingim el manlleu morfosemàntic integral sense adaptació del manlleu morfosemàntic integral amb adaptació, que presenta una adaptació ortogràfica o fonològica d'acord amb les regles de la llengua manllevadora.

Els manlleus semàntics són unitats que només prenen el sentit d'una unitat lèxica d'una altra llengua. Aquest tipus de manlleus se solen anomenar calcs lingüístics, denominació que evidencia el procés de traducció que acostuma a comportar el fet de manllevar només el sentit d'una unitat lèxica estrangera. Així doncs, i sempre seguint Loubier (2003, p. 27), els manlleus semàntics (que, en endavant, anomenarem *calcs lingüístics*) són el resultat d'una transferència de sentit d'una unitat d'una altra llengua, la forma de la qual se substitueix per una forma ja existent o una forma nova en la llengua manllevadora.

Les unitats que formen part del cas ADREÇA D'INTERÈS, per exemple, han estat creades a partir dels mecanismes d'actualització del lèxic següents (taula 4):

TAULA 4. *Mecanismes d'actualització del lèxic del cas normalitzat ADREÇA D'INTERÈS*

<i>Tipus de terme</i>	<i>Terme</i>	<i>Mecanisme de formació</i>
Terme normalitzat	<i>adreça d'interès</i>	sintagmació
Sinònim normalitzat	<i>preferit</i>	calc lingüístic
Forma no normalitzada	<i>adreça preferida</i>	calc lingüístic
Forma no normalitzada	<i>adreça favorita</i>	calc lingüístic
Forma no normalitzada	<i>favorit</i>	calc lingüístic
Forma no normalitzada	<i>favorito</i>	manlleu morfosemàntic integral sense adaptació
Forma no normalitzada	<i>marcador</i>	calc lingüístic
Forma no normalitzada	<i>bookmark</i>	manlleu morfosemàntic integral sense adaptació

5. ANÀLISI DELS RESULTATS

Un cop descrita la metodologia i un cop classificades les unitats, entre tots els casos normalitzats que hem documentat en el corpus textual, n'hem escollit deu, el terme normalitzat dels quals és creat amb mecanismes d'actualització del lèxic propis de la llengua catalana, i uns altres divuit, el terme normalitzat dels quals és format a partir de mecanismes de manlleu.

En aquest estudi ens centrarem a observar des del punt de vista qualitatiu el comportament quant a la implantació exclusivament dels termes normalitzats i deixarem de banda, de moment, l'estudi de la resta de formes concurrents. Això no obstant, hem de recordar que aquestes unitats també són importants, perquè és a partir de la concurrència amb altres denominacions que sovint es defineixen les possibilitats d'implantació d'una unitat donada, en el nostre cas, del terme normalitzat, com veurem més endavant.

Els termes normalitzats creats a partir de mecanismes propis de la llengua catalana presenten les característiques següents (taula 5), d'acord amb els dos plans d'anàlisi descrits.⁹

TAULA 5. *Característiques dels termes normalitzats creats per mecanismes propis*

<i>Terme normalitzat</i>	<i>Freqüència absoluta</i>	<i>Coefficient d'implantació</i>	<i>Mecanisme de formació</i>	<i>Estructura</i>
<i>administrador -a de webs</i>	1	0,03	sintagmació híbrida	polilèxica
<i>adreça d'interès</i>	154	0,19	sintagmació	polilèxica
<i>integració automàtica</i>	0	0	sintagmació	polilèxica
<i>maquinari</i>	771	0,78	sufixació	monolèxica
<i>organitzador personal</i>	11	0,05	sintagmació	polilèxica
<i>programa d'aprenentatge</i>	9	0,07	sintagmació	polilèxica
<i>programa de control</i>	20	0,16	sintagmació	polilèxica
<i>programari</i>	8.201	0,76	sufixació	monolèxica
<i>programari de prova</i>	11	0,17	sintagmació	polilèxica
<i>servidor intermediari</i>	113	0,39	sintagmació	polilèxica

9. Senyalem amb lletra negreta les unitats que obtenen graus d'implantació alts, segons la classificació dels coeficients d'implantació establerta.

A continuació presentem les característiques dels termes normalitzats creats a partir de mecanismes de manlleu (taula 6).

TAULA 6. *Característiques dels termes normalitzats creats per mecanismes de manlleu*

<i>Terme normalitzat</i>	<i>Freqüència absoluta</i>	<i>Coefficient d'implantació</i>	<i>Mecanisme de formació</i>	<i>Estructura</i>
<i>byte</i>	717	0,99	manlleu no adaptat	monolèxica
<i>doble clic</i>	253	0,95	manlleu adaptat	polilèxica
<i>hipertext</i>	226	0,83	manlleu adaptat	monolèxica
<i>internauta</i>	180	0,9	manlleu adaptat	monolèxica
<i>píxel</i>	87	0,77	manlleu adaptat	monolèxica
<i>bàner</i>	1	0,02	manlleu adaptat	monolèxica
<i>còdec</i>	28	0,67	manlleu adaptat	monolèxica
<i>CD-ROM</i>	275	0,98	manlleu no adaptat	monolèxica
<i>amfitrió</i>	2	0,01	calc lingüístic	monolèxica
<i>bucle</i>	101	0,85	calc lingüístic	monolèxica
<i>cuc</i>	36	0,8	calc lingüístic	monolèxica
<i>bústia electrònica</i>	16	0,17	calc lingüístic	polilèxica
<i>allotjament</i>	91	0,77	calc lingüístic	monolèxica
<i>cavall de Troia</i>	9	0,21	calc lingüístic	polilèxica
<i>consulta</i>	867	0,94	calc lingüístic	monolèxica
<i>adreça electrònica</i>	158	0,2	calc lingüístic	polilèxica
<i>agent</i>	206	0,67	calc lingüístic	monolèxica
<i>aranya</i>	44	0,86	calc lingüístic	monolèxica

Si ens fixem en la taula 5, podem fer a primera vista dues observacions: en primer lloc, veiem que només dos termes normalitzats creats a partir de mecanismes propis presenten graus d'implantació alts, la major part els tenen baixos i només un presenta un grau mitjà; en segon lloc, observem que els dos termes que podem considerar òptimament implantats han estat creats per sufixació i, per tant, són monolèxics, mentre que la resta són sintagmes lexicalitzats.

En la taula 6 observem la situació inversa: la major part dels termes normalitzats s'implanten satisfactòriament en la llengua i la resta presenten o bé graus baixos o bé graus mitjans. Cal ressaltar el fet que més de la meitat dels termes amb graus d'implantació baixos són unitats sintagmàtiques, mentre que tots els termes (menys un) que s'implanten en l'ús són monolèxics. Així doncs, en vista dels resultats, d'entrada sembla que podem afirmar que:

- a) els termes creats a partir de mecanismes de manlleu s'implanten amb més facilitat que els creats a partir de mecanismes propis de la llengua catalana;
- b) els termes monolèxics s'implanten amb més facilitat que els polilèxics.

Sembla que la segona observació és un aspecte que s'imposa sobre la primera, ja que veiem que s'implanten els termes monolèxics formats per mecanismes propis (com ara *maquinari* i *programari*, formats per sufixació) i no s'implanten els termes polilèxics formats per mecanismes de manlleu (per exemple els calcs lingüístics *bústia electrònica* i *adreça electrònica*).

Així doncs, es confirmaria la primera hipòtesi que plantejàvem, lligada als criteris de normalització del TERMCAT (2006b), els criteris de tria de neònims en situacions de normalització lingüística de Rondeau (1984) i les observacions i recomanacions d'Auger (1999).

Pel que fa a la segona hipòtesi, segons la qual els termes formats per mecanismes de manlleu tindrien més possibilitats d'implantació que els creats a partir de mecanismes d'actualització del lèxic propis de la llengua catalana, no la podem confirmar completament, ja que, com veiem, sembla que l'estructura de les unitats és la que en determina la implantació: el calc lingüístic polilèxic *cavall de Troia*, per exemple, no s'implanta, mentre que sí que ho fa la unitat sufixada monolèxica *maquinari*.

Tanmateix, caldria fer més estudis en aquesta línia, perquè també observem que el coeficient d'implantació dels termes manllevats o calcats és, en general, més alt que el dels termes formats per mecanismes propis, de manera que sembla que existeix una tendència que confirmaria la nostra segona hipòtesi.

Complementàriament a aquestes qüestions estructurals, cal tenir en compte un altre fet que creiem que també dóna una explicació del major o menor grau d'implantació dels termes normalitzats. Sovint cal buscar els motius en els concurrents, les alternatives denominatives que presenten aquestes unitats en context. És usual comprovar que la forma amb un grau més elevat d'implantació d'un cas, en el qual el terme normalitzat obté un grau baix, presenta les característiques de brevetat que manquen al terme normalitzat, o bé que l'alternativa és formada per mecanismes de manlleu.

Per exemple, en el cas CAVALL DE TROIA la denominació que s'implanta millor és *troia* (CI 0,72), que també és un calc de l'anglès *Trojan*, però estructuralment més breu que el terme normalitzat *cavall de Troia*. En el cas AMFITRÍO, el terme nor-

malitzat, malgrat que és un calc lingüístic sintètic, presumptament motivat semànticament (de fet, es calca la metàfora de l'anglès), no s'implanta i, en canvi, s'utilitza el manlleu sense adaptar *host* (CI 0,99), que és opac. Un altre exemple, el trobem a *SERVIDOR INTERMEDIARI*, on el terme normalitzat no s'implanta, malgrat que és més transparent que el manlleu sense adaptar *proxy*, el qual, en contrapartida, és breu i conserva la grafia original anglesa, encara que semànticament no és una unitat recognoscible des de la llengua catalana. I, encara, en el cas *PROGRAMA DE CONTROL* el manlleu sense adaptar monolèxic *driver* (CI 0,84) és la denominació que s'implanta, en detriment del terme normalitzat, format per sintagmació, *programa de control*.

Al cap i a la fi, tots aquests exemples reforcen un cop més les nostres hipòtesis pel que fa a la preferència tant dels termes breus com dels termes formats per mecanismes de manlleu. I, a més, apunten cap a la idea que les possibilitats d'implantació d'un terme es defineixen a partir dels concurrents que presenta en context, la qual cosa constitueix una hipòtesi que caldrà investigar en treballs futurs.

També és cert que en tots els casos caldria observar altres aspectes del terme o del cas que acabessin d'explicar aquest fenomen, com ara el fet que la denominació en qüestió fos la més utilitzada prèviament a la normalització, la qual cosa constitueix també un dels criteris establerts pel TERMCAT (TERMCAT, 2006b, p. 71): «Arrelament d'una forma entre els usuaris» i una de les recomanacions d'Auger (1999, p. 121): «Entre deux termes équivalents, toujours préférer le terme qui est déjà connu des usagers». Creiem que aquest podria ser el cas de *BÀNER*, ja que veiem que la unitat que presenta un grau més alt d'implantació és el manlleu sense adaptar *banner* (CI 0,73), per damunt de la forma adaptada *bàner*, de característiques estructurals i de formació similars, però caldria confirmar-ho amb un estudi de caràcter diacrònic.

A partir d'aquí es planteja la necessitat evident d'estudiar simultàniament tots els aspectes del terme, ja que la implantació no depèn únicament d'un factor, sinó que acostumen a ser diversos els que hi intervenen, de la mateixa manera que a l'hora de normalitzar una denominació cal tenir en compte tots els criteris, però cal prioritzar-ne uns quants, perquè sovint entren recíprocament en contradicció (TERMCAT, 2006a, p. 46):

L'aplicació pràctica de tots aquests criteris no és mai automàtica. Cada cas analitzat presenta especificitats, i per això la tasca principal del Consell Supervisor és, precisament, valorar quins d'aquests criteris han de tenir més pes en cadascun dels casos, i assegurar l'adequació general de les propostes aprovades en una perspectiva de servei a un procés general de recuperació de l'ús de la llengua en tots els àmbits.

6. CONCLUSIONS

En aquest estudi, que pretén encetar una de les vies d'exploració de la implantació terminològica, hem intentat confirmar una sèrie de tendències d'implantació, exposades en les hipòtesis, a partir de l'anàlisi d'un conjunt d'unitats de l'àmbit de la informàtica i les TIC que han estat objecte de normalització per part del Consell Supervisor del TERMCAT.

D'acord amb els criteris i les observacions que hem documentat en diverses obres que tracten d'aspectes de la normalització i la implantació (Auger, 1999; Rondeau, 1984; TERMCAT, 2006a i 2006b; Vila *et al.*, 2007), hem plantejat dues hipòtesis a l'entorn de les quals hem estructurat el treball. Les recuperem ara per resumir les conclusions que n'hem pogut extreure.

La primera hipòtesi feia referència a les possibilitats més altes d'implantació dels termes que compleixen els criteris de brevetat i sintetisme (encara que sigui en detriment de la transparència i la motivació semàntiques), que estructuralment corresponen als termes monolèxics. D'acord amb els resultats obtinguts, hem verificat aquesta hipòtesi, ja que hem observat que els termes amb graus d'implantació alts són sempre monolèxics.

La segona hipòtesi especificava que els termes creats a partir de mecanismes de manlleu s'implantarien en la llengua amb més facilitat que els formats a partir de mecanismes propis. Per a confirmar aquesta hipòtesi, caldrà realitzar més estudis específics, ja que amb les dades recollides hem observat que, encara que efectivament els manlleus i els calcs de manera majoritària s'implanten satisfactòriament, contràriament al que passa amb la major part dels termes creats amb recursos propis, trobem termes amb coeficients d'implantació baixos, tant si són creats per mecanismes propis com per mecanismes de manlleu. Una gran part de les unitats en aquesta situació són formades per sintagmació i, per tant, pensem que en aquests casos pot haver prevalgut el criteri de la brevetat més que el del mecanisme de formació.

Per acabar, complementàriament també hem observat alguns fenòmens que poden ser un punt de partida per a estudis posteriors sobre altres factors d'implantació. Per exemple, sembla que tenim força indicis que reforcen la idea que la implantació d'un terme depèn de les altres denominacions normalitzades i no normalitzades que hi concorren, i que, per tant, potencialment es poden utilitzar en lloc seu. Sovint, un terme que *a priori* sembla que té possibilitats per a implantar-se fracassa perquè una alternativa denominativa triomfa.

Finalment, cal tenir en compte que aquestes conclusions s'han extret a partir de l'anàlisi d'un conjunt de casos que no és representatiu, però sí orientatiu, de l'àmbit de la informàtica i les TIC, un àmbit amb unes característiques sociolingüístiques generals que tenen també influència en la terminologia. Altres treballs

futurs més amplis, que incorporin dades quantitatives, són necessaris per a confirmar les hipòtesis que hem plantejat en aquest estudi i també per a continuar analitzant altres fenòmens que sembla que podrien constituir factors d'implantació de la llengua catalana.

7. BIBLIOGRAFIA

- AUGER, Pierre (1999). *L'implantation des officialismes halieutiques au Québec: Essai de terminométrie*. Quebec: Office Québécois de la Langue Française. (Langues et Sociétés; 37).
- CABRÉ, M. Teresa (1992). *La terminologia: La teoria, els mètodes, les aplicacions*. Barcelona: Empúries.
- (1994). *A l'entorn de la paraula*. Vol. 2: *Lexicologia catalana*. València: Universitat de València.
- CABRÉ, M. Teresa; ESTOPÀ, Rosa (2005). «Unidades de conocimiento especializado: caracterización y tipología». A: CABRÉ, Teresa; BACH, Carme (cur.). *Coneixement, llenguatge i discurs especialitzat*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. Institut Universitari de Lingüística Aplicada, p. 69-93.
- INSTITUT UNIVERSITARI DE LINGÜÍSTICA APLICADA, IULATERM. *TEXTERM 3. Fundamentos, estrategias y herramientas para el procesamiento, extracción y representación de información especializada*; memòria del projecte de recerca. Investigadora principal: M. Teresa Cabré. Universitat Pompeu Fabra. Institut Universitari de Lingüística Aplicada, 2010.
- LOUBIER, Christiane (2003). *Les emprunts: Traitement en situation d'aménagement linguistique*. Quebec: Office Québécois de la Langue Française. (Langues et Sociétés; 41).
- MARTIN, André (1998). *Les mots et leurs doubles: Étude d'implantation de la terminologie officialisée dans le domaine de l'éducation au Québec*. Quebec: Office Québécois de la Langue Française. (Langues et Sociétés; 36).
- MONTANÉ, M. Amor (2007). «La implantació de la terminologia normalitzada en llengua catalana: Primera aproximació». Projecte de tesi. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. Institut Universitari de Lingüística Aplicada.
- (2009). «Terminology implantation in Catalan: in search of factors that may affect it». *Language Policy and Language Learning: New Paradigms and New Challenges*. Limerick: Universitat de Limerick, 18-20 de juny de 2009.
- MONTANÉ, M. Amor; CABRÉ, M. Teresa (2010). «Factores de implantación en la terminología normalizada en lengua catalana: una aproximación metodológica». A: BUENO, Jorge L. [et al.] (ed.). *Analizar datos > Describir variación: XXVIII Congreso Internacional de la Asociación Española de Lingüística Aplicada (AESLA) = Analysing data > Describing variation: 28th International Conference of the Spanish Society for Applied Linguistics (AESLA)*. Vigo: Universidad de Vigo, p. 568-582.
- OBSERVATORI DE NEOLOGIA (2004a). *Llengua catalana i neologia*. Barcelona: Meteora.
- (2004b). *Metodologia del treball en neologia: Criteris, materials i processos*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. Institut Universitari de Lingüística Aplicada. (Sèrie Monografies; 8).

- QUIRION, Jean (2003). *La mesure de l'implantation terminologique: Proposition d'un protocole: Étude terminométrique du domaine des transports au Québec*. Québec: Office Québécois de la Langue Française. (Langues et Sociétés; 40).
- (2004). «État de la question sur la nature des facteurs d'implantation terminologique». A: *Colloque international sur la traduction: Traduction et Francophonie. Traduire en Francophonie*. Paris: Maison du dictionnaire, p. 193-200.
- RONDEAU, Guy (1984). *Introduction à la terminologie*. 2a ed. Québec: Gaëtan Morin.
- TERMCAT (2006a). *La normalització terminològica en català: criteris i termes 1986-2004*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (2006b). *Recerca terminològica: El dossier de normalització*. Vic: Eumo; Barcelona: TERMCAT. (En Primer Terme. Criteris i Mètodes; 2).
- VILA, Francesc Xavier; NOGUÉ, Marina; VILA, Ignasi (2007). *Estudis d'implantació terminològica: Una aproximació en l'àmbit dels esports*. Vic: Eumo; Barcelona: TERMCAT.